

STM YTO TOK

STM; Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunnan lausunto: Uuden vammaispalvelulain soveltamisalan tarkentaminen

Vastaava lausunto viety lausuntopalvelu.fi –palveluun.

2.Pidättekö hallituksen esitysluonnoksen 3 luvussa kerrottuja tavoitteita kannatettavina

x kyllä osin

Voit halutessasi esittää huomioita

Esityksessä todetaan, että sen tavoitteena on turvata vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutuminen ja palveluiden saatavuus sekä hyvinvointialueiden mahdollisuus rahoittaa uudistus. Tavoitteena on säilyttää vammaispalvelulaki vammaisille henkilöille tarkoitettuna erityislakina. Muutoksilla turvataisiin näin ollen palvelujärjestelmän kestävyttä.

VANE pitää vammaisten henkilöiden oikeuksien turvaamista ja palvelujen saatavuutta kannatettavina tavoitteina. Tärkeää on myös, että vammaispalvelulla vastataan nimenomaan vammaisten ihmisten palvelutarpeeseen. Kannatettavaa on toki myös rahoituksen turvaaminen, kunhan varmistetaan, ettei erityisesti näin taloudellisesti tiukkana aikana rahoituksen turvaaminen ala liikaa ohjata sovellettavan lain valintaa ja palvelujen myöntämistä, jolloin vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutuminen voi vaarantua.

Esityksessä todetaan, että Suomen perustuslain 22 §:ssä julkiselle vallalle säädetään velvoite turvata perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen ja lisäksi viitataan YK:n TSS-komitean yleiskommenttiin numero 3.

Näiden lisäksi VANE pitäisi tärkeänä viitata esityksessä YK:n vammaisyleissopimuksen 4 artiklan yleisiin velvoitteisiin: *"1. Sopimuspuolet sitoutuvat varmistamaan kaikkien ihmisoikeuksien ja perusvapauksien täysimääräisen toteutumisen kaikille vammaisille henkilöille sekä edistämään sitä ilman minkäänlaista syrjintää vammaisuuden perusteella. 2. Taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien osalta kukin sopimuspuoli sitoutuu täysimääräisesti käytettävissä olevien voimavarojensa ja tarvittaessa kansainvälisen yhteistyön puitteissa ryhtymään toimiin, joiden tarkoituksena on saada nämä oikeudet asteittain täysimääräisesti toteutetuiksi, rajoittamatta kuitenkaan niitä tähän yleissopimukseen sisältyviä velvoitteita, jotka ovat kansainvälisen oikeuden mukaan välittömästi sovellettavia."*

Postiosoite
Postadress
Postal Address
Sosiaali- ja terveysministeriö

Käyntiosoite
Besöksadress
Office

Puhelin
Telefon
Telephone

Faksi
Fax
Fax

s-posti, internet
e-post, internet
e-mail, internet

PL 33
00023 Valtioneuvosto

Meritullinkatu 8
Helsinki

0295 16001
+358 295 16001

02951 63415
+358 2951 63415

kirjaamo.stm@gov.fi
stm.fi

3. Päästäänkö esitetyillä muutosehdotuksilla esityksen tavoitteisiin?

x kyllä osin

Voit halutessasi esittää huomioita

Oikeuksien toteutuminen ja palvelujen saatavuuden turvaamisen tavoite toteutuu tehdyillä muutosehdotuksilla todennäköisesti osittain. Muutoksilla turvataan niiden vammaisten ihmisten palveluja, jotka edelleenkin jatkossa saavat vammaispalvelulain mukaisia palveluja. Uusi soveltamisalaa koskeva pykälä korostaa kuitenkin voimakkaasti yleislainsäädännön ensisijaisuutta ja näin osa YK:n vammaisyleissopimuksen laajan vammaisuusmääritelmän mukaisista vammaisista ihmisistä saa todennäköisesti jatkossa palvelunsa sosiaalihuoltolain perusteella, tai voivat tosiasiasa jäädä jopa ilman palveluja, jos hyvinvointialue ei ole pystynyt turvaamaan kaikkien sosiaalihuoltolain mukaisten palvelujen saatavuutta. Näin ollen on vaara, että oikeuksien toteutuminen ja palvelujen saatavuus eivät toteudu kaikkien kohdalla. Esityksessä todetaankin, että saatavuusongelmien vuoksi ”palveluiden myöntämiskriteerejä on saatettu tiukentaa” ja että (s. 67) *”julkisella palvelujärjestelmällä on koko Suomessa haasteita pystyä järjestämään palvelut lakien edellyttämällä tavalla.”* Lähtökohtana esityksessä kuitenkin on, että palvelujen saatavuus ei esityksen mukaan saa ohjata sovellettavan lain valintaa.

VANE haluaa muistuttaa, että vammaispalvelulailla pannaan käytännössä täytäntöön kuitenkin hyvin olennaisia vammaisyleissopimuksen velvoitteita. Tällaisia ovat mm. oikeus täysimääräiseen ja tehokkaaseen yhteiskunnalliseen osallistumiseen, liikkumiseen tai itsenäiseen elämään, oikeus työhön ja opiskeluun. Vaikka sosiaalihuoltolain palveluja on laajennettu, ovat sosiaalihuollon palvelut edelleen luonteeltaan sellaisia, ettei niillä useinkaan voida saavuttaa vammaisyleissopimuksella tavoiteltujen vammaisten oikeuksien toteutumista täysimääräisesti. Sosiaalihuoltolain mukaiset tukipalvelut ja kotihoito ovat useimmiten sellaisia, että ne käytännössä rajaavat asiakkaan elämänpiirin ja vuorovaikutuksen työntekijän ja mahdollisesti muiden saman palvelun käyttäjien keskinäiseksi. Sosiaalihuoltolain mukaiset palvelut eivät ole siksi välttämättä riittäviä ja sopivia luomaan ”jokaiselle edellytykset toimia yhteiskunnan täysivaltaisena jäsenenä”, jota YK-sopimus korostaa.

Sosiaalihuoltolain palveluvalikoima ei myöskään ole yhtä laaja kuin vammaispalvelulaissa. Esimerkiksi henkilökohtainen apu, jolla on valtavan suuri merkitys vammaisten ihmisten itsenäisen elämän (19 art.) mahdollistajana, puuttuu sosiaalihuoltolaista. Vammaisyleissopimuksen 19 artikla velvoittaa mm., että henkilökohtainen apu tulisi sisältyä vammaisten ihmisten kotiin annettaviin palveluihin.

Jo hyväksytyssä laissa YK:n vammaisyleissopimuksen vammaisuuden määritelmä oli sisällytetty pykälätasolle (2§). Nyt lausuttavana olevassa esityksessä määritelmä on poistettu. VANE piti hyväksytyyn lain muotoilua paremmin YK:n vammaisyleissopimuksen täytäntöönpanoa tukevana.

YK:n vammaisyleissopimus määrittelee vammaisuuden: *”Vammaisiin henkilöihin kuuluvat ne, joilla on sellainen pitkäaikainen ruumiillinen, henkinen, älyllinen tai aisteihin liittyvä vamma, joka vuorovaikutuksessa erilaisten esteiden kanssa voi estää heidän täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisensa yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa.”*

VANE katsoo, että esityksessä olisi hyvä käsitellä sitä, miten vammaisen henkilön määritelmä vastaa YK:n vammaisyleissopimuksen määritelmää, jossa vammaisuus on kehittyvä käsite ja määritetty suhteessa ympäristön esteisiin.

Vammaisuuden määritelmää on avattu mm. vammaisyleiskomitean yleiskommentissa no 6 Yhdenvertaisuudesta ja syrjimättömyydestä.

4. Ovatko ensisijaisen lainsäädännön mukaisten palvelujen ensisijaisuutta korostavat säännökset mielestänne kannatettavia? (Vammaispalvelulain 2 §)

x kyllä osin

Voit halutessasi esittää huomioita

VANE pitää tärkeänä, että vammaispalveluilla vastataan nimenomaan vammaisuudesta johtuviin vammaisten ihmisten palvelutarpeisiin, ja ettei vammaispalveluilla ryhdytä paikkaamaan muun lainsäädännön puutteita. Mutta vammaispalvelulain toissijaisuuden vahva korostaminen (esim. "vain" sanan esiintyminen peräti kahdesti 2 §:ssä) saattaa joissain tapauksissa johtaa siihen, että vammaispalvelulain palvelut rajautuvat vain pienelle joukolle vammaisia, vaikka esityksellä ei liene kuitenkaan tätä tavoiteltu. Tätä kehitystä saattaa vauhdittaa hyvinvointialueiden taloudellinen tilanne ja valintatilanteessa tietoisuus siitä, että sosiaalihuoltolain palveluihin ei ole subjektiivista oikeutta, palvelut ovat määrärahasidonnaisia ja maksullisia. Tämä siitä huolimatta, vaikka esityksessä on korostettu sitä, että maksut eivät saa olla lain valinnan peruste ja asiakasmaksuihin liittyen esitykseen on kirjattu suojasäännös.

Hyväksytyn lain soveltamisalapykälän lainvalintaa ohjaavan 2 momentin perusteluissa todetaan (HE 191/2022 s. 163) että *"Muiden lakien mukaisten palveluiden sopivuutta olisi arvioitava erityisesti suhteessa ehdotetun VPL:n tarkoitukseen."* VANE pitää tätä mainintaa erittäin tärkeänä ja sitä olisi vielä syytä tässäkin esityksessä vahvistaa, jopa nostaa säännöstasolle. Lainvalintaa tehtäessä olisi aina syytä tarkastella, toteuttavatko valittu laki ja sen mukaiset palvelut YK:n vammaisyleissopimuksen velvoitteita ja vammaispalvelulain 1 §:n mukaista tarkoitusta, eli vammaisen henkilön yhdenvertaisuutta, osallisuutta ja osallistumista yhteiskunnassa, itsenäistä elämää ja itsemääräämisoikeuden toteutumista ja turvaavatko ne 1 §:n edellyttämät vammaisen yksilöllisen tarpeen ja edun mukaiset, riittävät ja laadultaan hyvät palvelut.

VANE katsoo myös, että YK:n vammaissoleisuus ja yhdenvertaisuuslaki olisi hyvä mainita tulkintaohjeena vammaisen henkilön palveluista päätettäessä ja että päätöksenteossa olisi otettava huomioon yhdenvertaisuuden edistämismääräyksiä, oikeus kohtuullisiin mukautuksiin ja mahdollisuus positiiviseen erityiskohteluun.

5. Onko elämänvaiheessa tavanomaisesta poikkeavaa tarvetta koskeva säännösehdotus mielestänne kannatettava? (Vammaispalvelulain 2 §)

x kyllä osin

Voit halutessasi esittää huomioita

VANE katsoo, että vammaispalveluilla tulee vastata nimenomaan vammaisuudesta aiheutuneisiin tarpeisiin, ei esim. lasten yleiseen huolenpidon tarpeeseen tai ensisijassa ikääntymisestä johtuviin hoivan tarpeisiin. "Tavanomainen elämä" on käsitteenä kuitenkin jossain määrin väljä ja ongelmallinen, erityisesti kun vammaisyleissopimus perustuu kuitenkin vammaisen ihmisen yksilöllisille tarpeille. Esimerkiksi ikääntyneiden kohdalla voi vammasta johtuen esiintyä suurempaa tai aikaisempaa palvelun tarvetta, vaikka palvelun tarpeen voisi tulkita liittyvän tavanomaiseen elämään. Katso taanko esim. näön tai kuulon heikkeneminen iän myötä tavanomaiseen elämään kuuluvaksi, vaikka henkilö vammautuu näistä syistä.

VANE pitääkin erityisen tärkeänä esityksen mainintaa: *"Iäkkään henkilön palvelut on järjestettävä vammaispalvelulain perusteella, jos niitä ei ole järjestettävissä ensisijaisen lainsäädännön perusteella, mikä tarkoittaa yleensä sosiaali- tai terveydenhuoltolakia. Kyseessä ei ole kategorinen korkeaan ikään liittyvä raja, vaan säännökset koskevat kaiken ikäisiä vammaispalvelujen hakijoita ja arviointi on aina tehtävä yksilöllisesti."*

VANE haluaa kuitenkin kiinnittää huomiota ikääntyneiden vammaisten henkilöiden osalta YK:n vammaisyleissopimuksen vammaisuuden määritelmään, ks. tarkemmin vastaus kysymykseen 3.

6. Onko asiakkaan edun ja maksuttomuuden suhdetta koskeva tarkennus mielestänne kannatettava? (Sosiaalihuoltolain 4 §)

x kyllä

Voit halutessasi esittää huomioita

VANE pitää YK:n vammaisyleissopimuksen periaatteiden mukaisena, että vammaisten ihmisten palvelutarvetta arvioidaan yksilöllisten tarpeiden perusteella, ja että palvelut ovat sopivia ja riittäviä vammaisen ihmisen perus- ja ihmisoikeuksien turvaamiseksi. Palveluista perittävät maksut eivät siis saisi olla määräävässä asemassa palvelutarpeen arvioinnissa.

Palveluista perittävät maksut eivät saa muodostua palvelun käytön esteeksi ja siksi maksujen alentamista tai perimättä jättämistä on syytä korostaa.

YK:n vammaisyleissopimuksen 28 artiklassa määrätään riittävästä elintasosta ja sosiaaliturvasta: "2. Sopimuspuolet tunnustavat vammaisten henkilöiden oikeuden sosiaaliturvaan ja tämän oikeuden nauttimiseen ilman syrjintää vammaisuuden perusteella sekä toteuttavat asianmukaiset toimet tämän oikeuden toteutumisen turvaamiseksi ja edistämiseksi, muun muassa toimilla, joilla: a) varmistetaan puhdasvesipalvelujen yhdenvertainen saatavuus vammaisille henkilöille sekä asianmukaisten ja kohtuullisen hintaisten palvelujen, laitteiden ja muun avun saatavuus vammaisuuteen liittyviin tarpeisiin; ..."

7. Onko asiakasmaksulain säännöksiä täydentävä niin sanottu suojasäännös mielestänne kannatettava? (Vammaispalvelulain 2 §:n 4 ja 5 momentti)

x kyllä osin

Voit halutessasi esittää huomioita

Esityksessä todetaan: "*Pykälän 4 momentti sisältäisi informatiivisen viittauksen sosiaali- ja terveyspalveluiden asiakasmaksuja koskevaan lakiin.*"

Viittaus on sisällöltään kannatettava. VANE pitää suojasäännöstä erityisen tarpeellisenä niiden vammaisten ihmisten kohdalla, jotka nyt saavat vammaispalvelulain mukaisia palveluja ja uuden lain voimaantulon jälkeen mahdollisesti arvioidaan heidän siirtämistään sosiaalihuoltolain palvelujen piiriin luottamuksen suojasta huolimatta. Säännös suojaisi siirtotilanteissa kohtuuttomilta asiakasmaksuilta ja kireässä taloustilanteessa asiakasmaksut eivät toimisi "kannustimina" siirroille.

Sen sijaan VANE pohtii tilanteita, joissa esimerkiksi asiakkaan elämäntilanne muuttuu tai kyseessä on uusi vammaispalvelun asiakas, silloin sopivien ja riittävien palvelujen arviointi aloitetaan yleislainsäädännöstä käsin ja jos päädytään palvelujen myöntämiseen sosiaalihuoltolain perusteella - tuleeko ko. viittaus huomioiduksi riittävässä määrin, kun se on sijoitettu vammaispalvelulakiin.

VANE katsoo, että esitysluonnoksessa olisi vielä tarkemmin arvioitava ehdotetun asiakasmaksusääntelyn vaikutusten suhdetta rahoituslakiin tehtäväksi ehdotettuihin muutoksiin ja niiden vaikutuksiin hyvinvointialueiden mahdollisuuksissa käyttää harkintavaltaansa yksittäisen maksun perimättä jättämiseen tai alentamiseen.

8. Voit halutessasi esittää muita huomioita esityksestä:

1. YK:n vammaisyleissopimuksen 5 artikla käsittelee tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta: "*1. Sopimuspuolet tunnustavat, että kaikki henkilöt ovat yhdenvertaisia lain edessä ja lain mukaan ja ovat oikeutettuja ilman minkäänlaista syrjintää yhdenvertaiseen lakiin perustuvaan suojaan ja yhdenvertaisiin lakiin perustuviin etuihin.*"

Ottaen huomioon em. velvoitteen ja lisäksi kysymyksen 2 kohdalla mainitun vammaisyleissopimuksen artiklan 4, Yleiset velvoitteet, pitäisi VANE tärkeänä, että vielä arvioitaisiin, onko esityksen tietyissä ehdotuksissa riski, että osa vammaisista henkilöistä ei näiden muutosten jälkeen saisi vammaisuuden vuoksi tarvitsemiaan erityispalveluita yhdenvertaisesti muiden kanssa.

2. Niin mykyisen vammaispalvelulain kuin ko. esityksenkin lähtökohtana on, että "*laissa tarkoitettuja erityispalveluita järjestetään vamman tai sairauden aiheuttamasta pitkäaikaisesta toimintarajoitteesta*

seuraavaan välttämättömään avun tai tuen tarpeeseen eikä diagnoosi määrittele palveluiden saamista." Lähtökohta on YK:n vammaisyleissopimuksen mukainen.

Lähtökohdasta poiketen on laissa haluttu säilyttää kuitenkin 27§ Kehitysvammaisten työtoiminta. Pykälä on siis lähtökohdan vastaisesti diagnoosipohjainen. VANE olisi pitänyt tärkeänä, että tässä esityksessä olisi tämä "kauneusvirhe" korjattu vammaisyleissopimuksen mukaiseksi.

3.VANE haluaa korostaa myös luottamuksen suojan -periaatteen tärkeyttä tällä hetkellä vammais-palveluja saavien vammaisten ihmisten kohdalla. Esityksessä todetaan, että *"...tähän asti vammais-palveluiden piirissä olevan henkilön palvelutarpeen muutoksia arvioitaessa on otettava huomioon myös hallintolain (434/2003) 6 §:n mukainen luottamuksensuoja. "*

Vammaiset ihmiset, jotka ovat nyt vammaispalvelulain piirissä, ovat rakentaneet "arjen selviytymis-strategiansa" vammaispalvelujen avulla, ja jos heidät hyvin yhtäkkisesti siirretään sosiaalihuoltolain palvelujen käyttäjiksi ja palvelujen järjestämistapa muuttuu kovin paljon, tai jos palveluja ei ole edes käytännössä saatavilla tai saatavilla niukasti, voi monen vammaisen ihmisen ja myös heidän läheis-tensä arjen sujuvuus heikentyä merkittävästi. Kyse on kuitenkin viime kädessä perus- ja ihmisoi-keuksien turvaamisesta.

4. VANE haluaa vielä kiinnittää huomiota vammaisyleissopimuksen 19 artiklan, Itsenäinen elämä ja osallisuus yhteisössä, osalta julkaistuun YK:n vammaiskomitean yleiskommenttiin numero 5.

Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta